

RIJK Rwouters hoogtepunten

BEZOEKERSGIDS

RIK
wouters
hoogtepunten

Rik Wouters. Hoogtepunten

In deze beknopte tentoonstellingswijzer vindt u biografische en historische gegevens over Rik Wouters, naast toelichtingen en fragmenten uit geschriften van hemzelf en van Paul Van Ostaijen, een tijdgenoot. De tentoonstellingswijzer kan aldus een bron van informatie en inspiratie zijn.

Herwig Todts,
conservator Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen
(KMSKA)

Leven en werk

Hendrik Wouters, zoon van een meubelmaker, wordt geboren in Mechelen op 21 augustus 1882. Hij overlijdt op 11 juli 1916 in Amsterdam. Rik gaat op twaalfjarige leeftijd in de leer bij zijn vader. Enkele jaren later trekt hij naar de academie van Mechelen. Van 1900 tot 1905 volgt hij de hogere artistieke opleiding aan de academie in Brussel. Hélène of Nel Duerinckx vertelt zelf, in haar “Memoires”, hoe zij op zestienjarige leeftijd de jonge academiestudent verleidt. Rik en Nel trouwen en gedurende meer dan 5 jaar leven zij in moeilijke omstandigheden in Bosvoorde aan de rand van het Brusselse Zoniënwoud. Rik tekent, schildert, etst en boetseert beelden die hij in gips en zo mogelijk ook in brons laat gieten.

In 1911 toont Wouters zijn werk bij de meest toonaangevende tentoonstellingsverenigingen van het land: La Libre Esthétique in Brussel en 'Kunst van Heden' in Antwerpen. Zijn werk wordt door critici, handelaars en verzamelaars opgemerkt. Wouters sluit in 1912 een contract met de belangrijkste kunsthandelaar van België, Georges Giroux. Giroux zal Wouters een vast maandloon uitbetalen. Hij zorgt ook voor het tentoonstellen en de verkoop van het werk. De winsten worden achteraf verdeeld.

In 1914 wordt Rik opgeroepen om als soldaat België te verdedigen tegen de binnenvallende Duitse troepen. Hij vlucht met zijn legercompagnie naar Nederland waar hij na enkele maanden in een kamp voor gevangenen soldaten, spoedig zijn leven met Nel in Amsterdam kan voortzetten.

Hij bereidt een tentoonstelling voor in het Stedelijk Museum. Inmiddels is de oorzaak van zijn jarenlange klachten over stekende hoofdpijnen ontdekt: hij heeft kanker aan het bovenkaakbeen. Enkele operaties verminken zijn gelaat, maar brengen geen redding. Rik Wouters overlijdt op bijna 34-jarige leeftijd in Amsterdam.

De verzameling van het KMSKA

Rik Wouters werd al tijdens de laatste jaren van zijn leven beschouwd als een uitzonderlijk en vooruitstrevend talent. Zijn werk was populair. Het werd geïmiteerd door tijdgenoten en gekocht door Belgische liefhebbers. Enkele verzamelaars die lid waren van de Antwerpse tentoonstellingsvereniging 'Kunst van Heden', zoals François Franck, schonken belangrijke werken aan het KMSKA. Ook de befaamde Antwerpse neuroloog baron dr. Ludo Van Bogaert en zijn echtgenote Louise Sheid kochten prachtige werken. Zij verwierven o.a. het *Zelfportret met de zwarte ooglap* dat Rik kort vóór zijn dood onafgewerkt liet, voor hun privéverzameling. In 1989 werd het legaat Van Bogaert-Sheid opgenomen in het KMSKA.

Hoewel de artistieke carrière van Rik Wouters zich hoofdzakelijk in Brussel en Amsterdam afgespeeld heeft, is de band met zijn geboortestad Mechelen bijzonder gebleven. De Stedelijke Musea Mechelen (SMM) beschikken zelf over enkele belangrijke schilderijen en beelden van Wouters. Die worden hier samengevoegd met het leeuwendeel van de verzameling van het KMSKA. Enkele kwetsbare werken worden evenwel niet tentoongesteld.

In vijf kamers worden ensembles getoond: voorstellingen van naakte vrouwen, zichten in het bos en op het platteland, motieven uit het dagelijks leven, stillevens en (zelf)portretten.

naakte vrouwen

Lange tijd werden schilderijen en beeldhouwwerken opgedeeld volgens het onderwerp dat wordt uitgebeeld: belangrijke historische of mythologische gebeurtenissen en personages, genrestukken, landschappen of stillevenen. Die onderverdeling verliest tijdens de tweede helft van de 19de eeuw aan belang. Niet wat de kunstenaar uitbeeldt is van tel, maar wel hoe hij dat doet. Zo zou je kunnen stellen dat Wouters uiteindelijk maar een enkel onderwerp heeft: de weergave van het licht op zich. Of hoe onder de juiste lichtinval de hele werkelijkheid, zonder onderscheid, wonderlijk mooi kan worden.

Niet zijn geliefde Nel, maar hoe het licht haar rode lippen sterker aanzet terwijl haar neus haast onzichtbaar wordt, is wat hij in kleurvegen op het doek wil krijgen. Met dezelfde belangstelling bestudeert hij de weerspiegeling van haar gestalte in een venster, enkele rode appels in een blauwe schaal, de boomstammen in het Zoniënwoud of de daken van de huizen in Bosvoorde.

Elk genre stelt een schilder voor specifieke problemen: smalle, rechtopstaande bomen en rechthoekige huizen domineren landschappen, personages hebben een ovaal gezicht en lastige ledematen. Daarom is een thematische presentatie toch de aangewezen manier om kennis te maken met de vormelijke problemen die Wouters bezighielden.

Voor sommige sculpturen verkiest Wouters suggestieve titels: een naakte vrouw, in gedachten verzonken wordt *Dromerij*, hoofd en schouders van een ander naakt wordt *Contemplatie*, en de lachende, naakte vrouw die wild in het rond springt is de overbekende *Dwaze maagd (Zotte geweld)*.

Dromerij
1907

Naaktstudie
1912

Nel - torso *
1907 (SMM)

Beschouwing
1911

Nel - torso
1907

Het zotte geweld /
De dwaze maagd - torso 1912

Nel - torso
1907

Zoals veel vooruitstrevende kunstenaars was ook Rik Wouters gefascineerd door de schilderkunst van de vader van de abstracte kunst: Paul Cézanne (1839-1906). Aanvankelijk bestudeerde Wouters aan de hand van de zwart/wit afbeeldingen in het boek van de Duitse kunstcriticus Julius Meier-Graefe uit 1910, de vereenvoudigde vormgeving en de nieuwe manier om de ruimte te organiseren zoals Cézanne dat deed. Wouters was overigens evenzeer gefascineerd door de briefwisseling van die andere aartsmodernist Vincent Van Gogh. Wanneer Wouters voor het eerst in Parijs schilderijen van Cézanne met zijn eigen ogen ziet, schrikt hij van het ingetogen coloriet.

In vergelijking met Cézanne maakt de kunst van Wouters inderdaad een volkomen ongecompliceerde, zonnige en blijde indruk. Hij zocht vooral in het dagelijkse leven naar onderwerpen: een jonge vrouw, Nel, die strijkt, leest, ziekjes op een stoel zit, een kleed past. Telkens weer wil Wouters ons wijzen op de louter visuele schoonheid van het leven in al z'n aspecten.

dagelijks leven

Mijn beste Gerbaud,

Wat een smerigheid, oude jongen! Dat je migraine had toen je die vuiligheden in mijn gezicht hebt gesmeten is zeker ... Wat mij betreft, leven is schilderen, beeldhouwen en tekenen, eenvoudigweg zoals eten. Ik heb slechts een model: de natuur. Haar schoonheid is onmetelijk en ik verzeker je dat ik er zal in slagen om er voldoende uit te halen zodat ik ze volgens mezelf kan ordenen, sculpturaal en picturaal gesproken ... Jouw idee over het plagiaat is vals: de kunst wordt doorgegeven door invloed. De kunst van een man die je treft opent bijna altijd een deur die je voor jezelf onbewust gesloten had ... Bijgevolg, jonge man, brul je te snel naar een andere jongeman. Het is heel gemakkelijk om de kunst van een Cézanne, een Renoir, een Van Gogh, een Ensor te beoordelen. Hun loopbaan was of is afgesloten. Ik begin pas te spreken en je geeft me al de raad om te zwijgen. Als Van Gogh zichzelf had gedood op het ogenblik dat hij leerde schilderen zoals Pissarro dan zou dat toch jammer zijn geweest, nietwaar? Het geldelijk voordeel of nadeel behoort tot het loutere toeval dat ieder mens in zijn leven heeft en heeft niets te maken met de kunst. Jij hecht daar teveel belang aan ... Dit zijn slechts enkele ideeën die in mij opkwamen tijdens het lezen van jouw artikel.

De groeten ...

(april 1914, een kladversie van een reactie op een negatieve tentoonstellingsrecensie, vertaald uit het Frans)

De strijkster
1912

De zieke met de witte sjaal
1912

Lachend masker
1910

Kwijlende baby
1908

Glimlachend meisje
1908

Lezende vrouw - Het groene boek (The Reading Woman - The Green Book) by Vincent van Gogh, 1913.

Herfst (Autumn) by Vincent van Gogh, 1913.

Vrouw in het zwart een krant lezend (Woman in Black Reading a Newspaper) by Vincent van Gogh, 1912 (vanaf januari 2012).

Houding ** (Posture) by Vincent van Gogh, 1908.

Eeuwenlang waren heiligen en personages uit de bijbel de belangrijkste figuren in de Westerse schilderkunst. Vrij vroeg in de 19de eeuw wordt het landschap echter het belangrijkste en populairste onderwerp. In tegenstelling tot de voorgaande eeuwen hoeft de natuur niet langer groots, weldadig of spectaculair te zijn om er van te houden. De moderne landschapschilder neemt de toeschouwer liefst mee naar een onopgemerkt stukje natuurschoon net om de hoek.

Maar de vrije natuur is ook de plaats waar moderne schilders de werkelijkheid proberen weer te geven op een nieuwe, onconventionele manier. Om vluchtige verschijnselen weer te geven gaat de schilder steeds schetsmatiger te werk gaan. Wanneer met het impressionisme de studie en de weergave van het licht zelf een doel op zich wordt, verdwijnen ook de schaduwen als het ware uit het beeld. De speling van het licht vertalen in contrasten van kleurvlekken en vlakken, dat is van 1911 tot 1916 ook de hoofdbekommernis van Rik Wouters.

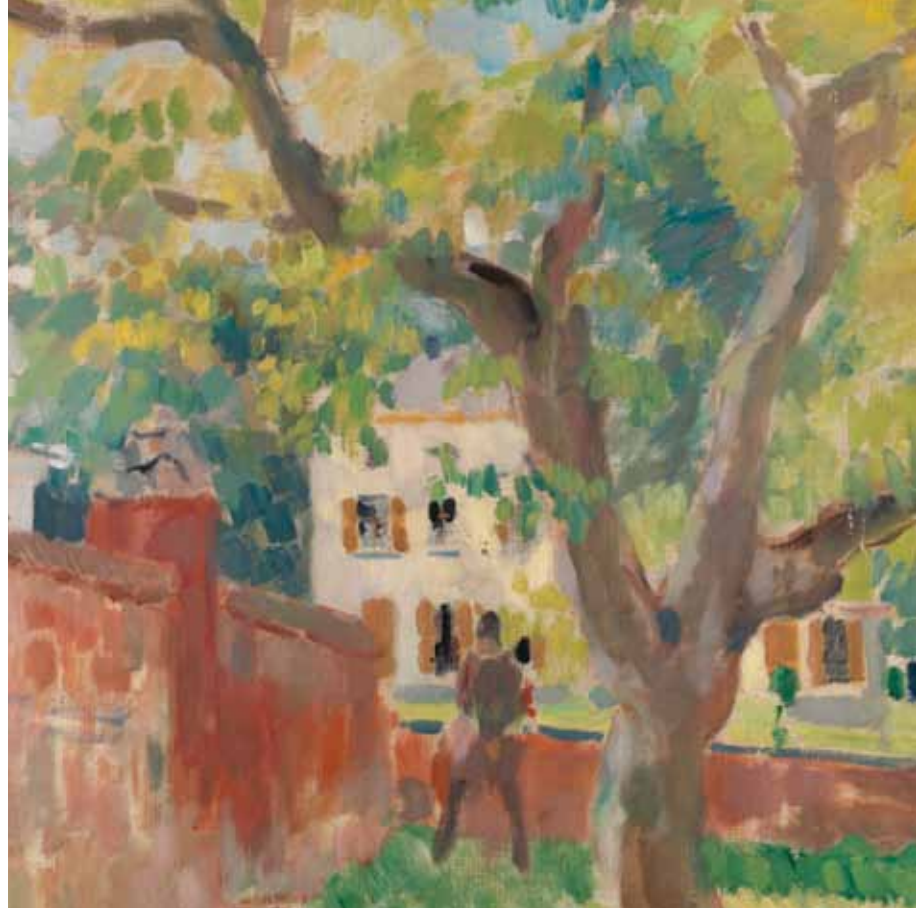
bos en platteland

31.10.1913

Beste Simon, ... Ik zei je vorige keer dat ik sedert jouw vertrek niet al te veel uitvoer en ik heb werkelijk een afkeer van alles wat ik op dit ogenblik bij mij thuis heb. Ik zou nochtans stevig willen werken maar, mijn God, niets bevalt me en ik heb altijd zin om dingen te maken eenvoudigweg uit herinnering of bepaalde schetsen maken door ze verder uit te werken. En dan begin ik te twijfelen en de tijd gaat voorbij en de dag nadien probeer ik mezelf te overtuigen dat het al met al toch niet nodig is om dingen te schilderen die men voor zich ziet. Op dit ogenblik ben ik een beetje kalm. Ik heb zelfs, dankzij het mooie weer, een heel mooi onderwerp gevonden. Een bosgezicht in de herfst vol afwisseling, grote hobbels aarde die omtuimelen en zo een zeer diep ravijn vormen, met elkaar verbonden door een kleine brug, soort Romeinse boog, in vervuilde rode bakstenen en op die hobbels nog hobbels. Afgeboord met groene zwarte mossen in slingerbewegingen, bomen die niet rechtop zijn geplant achteraan in het ravijn. En daaroverheen beweegt de zon, niets blijft op zijn plaats en dat schreeuwt in geel, groen, teder grijs, zwart en roze. Rot, rot, goed rot en ruikend naar vochtige schimmel. Dat alles vanuit de hoogte gezien. Kortom het eerste ding dat mij opwindt sedert jouw vertrek. Ik doe mijn best maar als het weer verandert is het verloren! ...

Helemaal de jouwe. Rik Wouters

RIKwouters
hoogtepunten

BRABANTS FAUVIST OF IMPRESSIONIST?

Met en na Ensor blijft het impressionisme weer geruime tijd hoogtij vieren. ... Dan duikt het tweede evenement van het ekspressionisme in Vlaanderen op: Rik Wouters. ...

Men neme zijn doek De delle en men mete de stap die Rik Wouters alsdan reeds op weg naar het ekspressionisme gedaan heeft. Een essentiël verschil reeds met de impressionistische opvatting; hier is niet van de subjektieve stemming van de kunstenaar bij het aanschouwen van de Delle spraak. Streven is hier het wezen, de subjektieve ekspressie van de Delle te geven, naar haar meest, volgens de opvatting van de kunstenaar, synthetiese factoren; in casu de warmte, het naar de hoogte geslotene van de Delle en van daaruit de concentriese beweging van de warmte. Wouters had zijn werk ook 'de warmte van de Delle' kunnen heten, doch 'de Delle' impliceert reeds deze essentiële eigenschap; hier wordt bij 'de delle' reeds een abstraktie gedacht.

Paul Van Ostaijen, Ekspressionisme in Vlaanderen (1918)

Van Ostaijen is een van de eersten die met vuur het expressionistische (lees modernistische) karakter van het werk van Wouters zal verdedigen. Pas veel later wordt de schilderkunst van Wouters en zijn medestanders naar analogie met de kunst van Henri Matisse tot Brabants fauvisme gedoopt.

Wouters had belangstelling voor de innovaties van Matisse, Picasso en de Duitse Expressionisten, maar hij vond de resultaten vaak "idiot". Zijn schilderkunst beantwoordt ook volledig aan zijn eigen wens om trouw te blijven aan de weergave van de natuur. Hoe opvallend het coloriet van Wouters ook moge zijn en hoe schetsmatig de werkelijkheid ook wordt uitgebeeld, Wouters behandelt het schilderij niet als een plat vlak waarop hij los van de werkelijkheid die hij waarneemt, vormen en kleuren kan aanbrengen. Ten gronde is en blijft Wouters een impressionist.

Kapel van Onze Lieve Vrouw
van Welriekende
1913

Witte gevels en tuin in
Bosvoorde
1907

De schilder op de
Hoogbrug in Mechelen
1908

De oude notelaar B
1912

Terras, kruidtuin **
1907 (SMM)

Het ravijn A
1913

Straat te Bosvoorde **
1911 (SMM)

Open venster op Bosvoorde
1914

Het rode huis, late sneeuw
1907-1908

Hoewel de kunst van Wouters niet denkbaar is zonder het werk van Cézanne en Rodin, was zijn bewondering voor het werk van Ensor minstens even groot. Omstreeks 1905 herontdekten Rik Wouters en enkele jonge Brusselse kunstenaars het vroege, realistische werk van Ensor. In schilderijen zoals *De oestereetster* (1882) brengt Ensor de verf aan met het paletmes in plaats van met een penseel. Het virtueuze voorbeeld van Ensor werkte aanstekelijk, daarvan getuigen *De schilder op de Hoogbrug in Mechelen* (1908), het *Zelfportret met zwarte hoed* (1908) en de prachtige *Etstafel* (1909). De hoekige vormgeving is het gevolg van de techniek die enigzins kan worden vergeleken met pleisterwerk. Vanaf 1911 probeert hij op een soepele en vloeiende wijze te schilderen.

In de *Etstafel* en het *Stilleven met tulpen* is goed te zien hoe Wouters, zoals een aquarelschilder, grote delen van het doek onbeschilderd laat. De schilderijen van Wouters maken altijd een wat onafgewerkte indruk. Toch maakte Wouters zelf wel degelijk een onderscheid tussen schilderijen die nog maar waren aangezet en afgewerkte studies.

stillevens

Tulpen
1913

De opvoeding
1912

Etstafel
1909

19.07.1911

Mijn beste Lévy, ... Ik ben begonnen aan vier doeken ... Ik ben er in geslaagd om ze op een interessante wijze op de rails te zetten, zeer vloeierig gedaan, ik verwacht daarvan de allerbeste resultaten. Wat het Wit aangaat ben ik van jouw mening. Ik heb er ook geen vertrouwen in. Ik probeer dus er te komen met de allereenvoudigste middelen. Veel zeggen met weinig en volwaardig maken. Pataat! ... Oude jongen nu zou ik vier tubes kleur bij jou willen poffen. ... Op dit ogenblik zou ik ze niet kunnen kopen ... Een tamelijk grote tube Zinnober helst. Een tamelijk grote tube Zinnober dunkel. Een zeer grote tube Ultramarijn feurig. Wat denk je ervan, is het mogelijk? Iemand is bij mij geweest en hij heeft ook gezegd dat de Man in de bibliotheek van Cézanne het allermooiste portret is dat hij heeft gemaakt ... 't Is Spilliaert die mij dat gezegd heeft.

Geheel de jouwe. Rik Wouters

Zinnober helst & dunkel = de meest heldere en donker helrode verf;
ultramarijn feurig = fel blauw

(zelf)portretten

Zodra de beeldende kunsten vanaf de 14de eeuw geleidelijk aan opnieuw natuurgetrouw worden, gaan kunstenaars hun eigen gelaatstrekken bestuderen en weergeven. De kunstenaar is voor zichzelf niet altijd het meest gewillige, maar onweerlegbaar het goedkoopste model.

In welke mate kunstenaars in zelfportretten speuren naar het wezen van hun persoonlijkheid zullen we nooit met zekerheid weten. Wouters biedt in de vele zelfportretten die hij heeft gemaakt nauwelijks een blik op wie hij is, waar hij van houdt en wat hij van belang vindt. De meeste portretten van Nel, van zichzelf of zelfs van zijn goede vriend Ernest Wijnants zijn wat hijzelf studies noemde, studies van licht en kleur.

Af en toe is Wouters wel op zoek gegaan naar de persoonlijkheid van zijn model. Dat heeft hij overigens niet altijd met succes gedaan. Tijdgenoten waren het er wel over eens dat hij zijn vriend, de dichter-criticus Jules Elslander, heel treffend heeft uitgebeeld.

Omdat Wouters zijn (korte) leven lang zelfportretten heeft gemaakt, kunnen we in dit genre wel op zoek gaan naar de verschillende stappen die hij heeft gezet om omstreeks 1911 zijn eigen, oorspronkelijke en feestelijke interpretatie van het impressionisme te vinden.

We weten dat Wouters met veel moeite aan de weg heeft getimmerd en dat zijn laatste levensmaanden inriest waren. Het is daarom moeilijk om te weerstaan aan een al te romantische interpretatie van de laatste portretten die hij van zijn eigen verminkte gelaat heeft geschilderd. Al weten we niet zeker of de kunstenaar die zelfportretten echt als een belijdenis, een “subjektieve expressie” of een “abstraktie” heeft bedoeld.

Zelfportret met sigaar
1913

Zelfportret
1903-1904

Dame in het wit
1915

Rik met de blauwe blouse *
1914 (SMM)

Vrouw aan het venster
1915

Portret van Ernest Wynants *
1912 (SMM)

Zelfportret met zwarte hoed
1908

Zelfportret met de zwarte ooglap
1915

Zelfportret met groene hoed
1915

Jules Elslander
1912

Nel *
1907 (SMM)

Zelfportret
1911

Masker van een potten-
bakker. Edgard Tytgat
1908

Zelfportret *
1911 (SMM)

De schilder Edgard Tytgat
1910

Zelfportret *
1911 (SMM)

Masker van mevrouw
Paterson
1911

Zelfportret *
1911 (SMM)

colofon

Rik Wouters. Hoogtepunten
in het museum Schepenhuis, Mechelen

curator: Herwig Todts, KMSKA

scenografie: B-architecten, Antwerpen

tentoonstellingsbouw: Chloroform, Zaffelare

licht: PRO FORMa, Mechelen

eindredactie: Lieve Jaspaert, Alexandra Pauwels en Bart Stroobants

vormgeving: Arne Vandelanotte

foto's: KMSKA © Lukas - Art in Flanders vzw, foto Hugo Maertens I * Dries
Van den Brande, Mechelen I ** Stedelijke Musea Mechelen

www.facebook.com/rikwouters

D/2011/0797074

Met steun van de
Vlaamse overheid

